

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ

Проаналізовано доктринальні уявлення про природу людських прав, які просуvalи ідею принципової єдності прав, що знайшло відображення в міжнародно-правових положеннях, посилило нормативні та інституційні гарантії судового захисту соціальних прав, а також виявлення проблемних аспектів підсудності таких прав. Методологічною основою дослідження є загальнонауковий діалектичний метод пізнання соціальних явищ у взаємозв'язку та розвитку. Досліджено формування гарантій соціальних прав, закріплених у міжнародно-правових актах, розвиток праволюдської ідеології, юридично вираженої в принципі єдності всіх прав, та проблематика судового захисту. Доведено, що наслідком міжнародно-правового консенсусу щодо універсальності, невідимості, взаємопов'язаності та взаємодоповнюваності всіх прав було зрушення акцентів з дискусій про природу прав на типи корелятивних обов'язків держави, які орієнтовані на зміцнення гарантій соціальних прав. Зазначено, що конвенційне розуміння принципової єдності всіх прав інтегрує проблематику соціальних прав до дискурсів людської гідності, автономії особистості та її свободи, які традиційні для громадянських та політичних. Зроблено висновок, що визнання принципової єдності та рівної значущості прав переводить дискусію про підсудність соціальних прав з наявності чи відсутності достатніх підстав для судового захисту до належних та ефективних засобів розв'язання спорів. Констатовано, що дієвість національного судочинства як елементу системи гарантій залежить від спроможності забезпечити захист від знецінення соціальних прав, вихолощення їхнього сутнісного змісту з боку публічновладних нормативних рішень. Зауважено, що розумне врівноваження приватних та публічних інтересів згідно з принципом верховенства права та у зв'язку з корелятивними позитивними зобов'язаннями підтримує довіру до судової влади та до держави загалом.

Ключові слова: єдність прав, корелятивні обов'язки, верховенство права, соціальна справедливість, справедливе правосуддя, баланс інтересів.

ВСТУП. Міжнародне право у сфері людських прав містить морально-етичні та юридичні засади, які мають спонукати національні уряди до формування суспільних порядків згідно з узгодженими універсальними принципами та цінностями. Міжнародно-правові норми накладають на державу корелятивні обов'язки щодо гарантій неподільності та взаємозалежності прав, які мають сприяти створенню умов для субстантивної рівності та забезпеченню людської гідності. Натомість стійкість національної соціальної держави залежить від стабільності економіки, посилення її конкурентності. Страхів внески до різноманітних фондів, податкові стягнення, які утворюють фінансову основу соціальної держави, безпосередньо пов'язані з неперервною та передбачуваною суспільною та державною активністю в економічному житті країни. Комплексна криза соціальної держави тисне на наявні соціальні стандарти та ставить під сумнів гарантованість соціально-економічних прав. Зіткнення ідеології соціальної справедливості та збільшення можливостей фактичної свободи, з одного боку, та політики бюджетної економії і фінансової консолідації, з іншого, актуалізує дискусію про природу соціально-економічних прав, соціальний вимір базових прав, інституційні можливості, особливості та межі судової влади щодо захисту таких прав. У судах, які в процесі вирішення справи шукають рівновагу між інтересами, цінностями та правами, виразно можуть проявлятися суперечності в розумінні змісту та обсягу соціальних прав на рівні міжнародно-правових зобов'язань держави та її законодавства та правозастосування. Пересмислення засад судового захисту соціальних прав у контексті міжнародно-правових зобов'язань держави зумовлює актуальність дослідження.

Тематика підсудності соціальних прав у контексті міжнародно-правових гарантій та відповідних позитивних зобов'язань держави досліджувалися численними

вченими, серед яких варто назвати таких: М. Денніс (M. Dennis) [1, С. 462–475], К. Бойл (K. Boyle) [2], С. Мойн (S. Moyn) [3], М. Ленгфорд (M. Langford) [4, с. 3–11] та інші. Проблематика міжнародно-правових гарантій соціальних прав містить питання контролю конвенційності, корелятивних обов'язків держави щодо поваги, захисту, виконання прав, взаємозалежності прав, обґрунтування соціального виміру особистих, громадянських прав у судовому тлумаченні. Правосуддя є ключовим чинником дієвості гарантій соціальних прав. У контексті гарантій соціальних прав питання підсудності є одним з найбільш значущих. Питання доступності та ефективності судових засобів захисту прав, кваліфікації позитивних зобов'язань, обґрунтування належного нормативно-правового закріплення прав та їхніх обмежень, недискримінації/нестигматизації, зв'язку між етичними принципами, розумінням правам та правосудним, справедливим рішенням є основою для дослідження дієвості судового захисту соціальних прав.

Метою статті є аналіз доктринальних уявлень про природу людських прав, які просуvalи ідею принципової єдності прав, що знайшло відображення в міжнародно-правових положеннях, посилило нормативні та інституційні гарантії судового захисту соціальних прав, а також виявлення проблемних аспектів підсудності таких прав. Методологічною основою дослідження є загальнонауковий діалектичний метод пізнання соціальних явищ у взаємозв'язку та розвитку. Стаття містить результати дослідження зв'язку між розвитком праволюдської ідеології, яка покладена в основу міжнародної системи договорів у сфері прав людини, легітимациєю та дієвістю гарантій судового захисту соціальних прав.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. Міжнародна система правових договорів у сфері прав людини, яка формувалася після завершення Другої світової війни, відображала, з одного боку, певний світовий консенсус щодо визнан-

ня та юридичного оформлення ідеології людських прав, з іншого, наявні відмінності в праворозумінні західних та східних (насамперед соціалістичних) держав. Міжнародний білль про права увібрав різні доктринальні уявлення держав, які будували власні проекти соціальної держави. У подальшому розвиток міжнародно-правових доктрин та інституційних механізмів захисту прав людини впливали на розвиток та модернізацію національних проектів соціальних держав. Європейські соціально-правові держави в різних своїх версіях стали складовою післявоєнних суспільних договорів, в основі яких, на відміну від соціалістичних, принципово патерналістських версій, було покладено принцип людської гідності як основи всіх прав та колективна солідарність. Таким чином, у другій половині XX ст. спостерігався консенсус щодо міжнародно-правового визнання соціальних прав, але зберігались розбіжності щодо їхньої природи та механізмів реалізації.

Послідовне розширення суб'єктивних можливостей як логіка історичного розвитку прав характеризує класичні пояснювальні схеми. У теорії соціального громадянства Т.Х. Маршалла тріада прав як основа громадянського статусу індивіда є результатом діалектичних історичних процесів, які відбувалися протягом XVIII–XX ст. [5]. Соціальні права стали логічним і необхідним компонентом системи прав, які гуманізували політичну та правову системи загалом. Соціальні права доповнили громадянські та політичні, які разом мали на меті забезпечення рівних статусних можливостей щодо повноцінного членства та комунікації у суспільних процесах в умовах ринкової економіки. Рівність можливостей посилює соціальну згуртованість, "наближує братерство серед людей та сприяє створенню ком'юніті" [6, с. 6]. Теорія трьох поколінь прав К. Васака так само виходить з історичної послідовності визнання та інституалізації різних видів людських прав та їх етико-політичного обґрунтування [7]. Кожна генерація прав спирається на ідеали Просвітництва, зокрема, філософські підвалини французької революції з її гаслами: свобода, рівність, братерство. Друге покоління – соціальні та економічні права є реакцією на вади ринку та спираються на принцип рівності [8, с. 209]. Одним із критеріїв зазначеної класифікації є ідеологічне підґрунтя. Якщо перше покоління – громадянські та політичні права обґрунтовувалися постулатами класичного лібералізму з його інтенцією на гарантії особистої свободи та недовірою до публічно-владних втручань, то друге покоління – соціальні та економічні права легітимувалися насамперед засобами соціалістичної ідеології. Принципові відмінності в розумінні призначення та специфіки прав проявилися вже під час дискусій у межах підготовки тексту Загальної Декларації прав людини. Проте Декларація створювала основу для визнання єдності та універсальності людських прав. Натомість ухвалення Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права засвідчило визнання того, що "дві категорії людських прав юридично відмінні, і тому будуть передбачати відмінні юридичні зобов'язання держав, які потребуватимуть різні методи міжнародного моніторингу" [9, с. 16]. В основу поділу була покладена дихотомія негативних та позитивних прав з різними режимами захисту, державних зобов'язань та інституційними контрольними механізмами.

У 1980-х роках на доктринальному рівні (Н. Shue, А. Eide) був запропонований підхід, який мав на меті спростування основного положення класифікаційної схеми поділу прав на негативні та позитивні, а саме ролі та обов'язку держави в їх забезпеченні. З погляду Г. Шу, "повне виконання кожного виду прав передбачає кілька видів обов'язків" [10, с. 51]. Тобто кожному праву відповідають три типи корелятивних обов'язків, а не один – утримання, або позитивні дії, що залежать від сутності конкретного права. Згідно з трьохелементною класифікацією держава має обов'язки поважати, захищати та гарантувати здійснення прав. На думку Есбьєрна Ейде, "зобов'язання поважати вимагає від держави, а отже, від усіх її агентів, утримуватися від будь-яких дій, які порушують недоторканність особи або посягає на її або його свободу, включаючи свободу використання матеріальних ресурсів, доступних цій людині та у спосіб, який задовольняє базові потреби. Обов'язок захищати вимагає від держави та її агентів вжити заходів, які є необхідними для запобігання порушення з боку інших осіб або груп недоторканності особи, свободи дій або інших прав індивіда, включаючи посягання на використання ним або нею матеріальних ресурсів. Зобов'язання виконати вимагає від держави у межах її юрисдикції вжиття заходів, необхідних для забезпечення кожній особі задоволення її потреб, визнаних у договорах про людські права, які вона не здатна забезпечити власними зусиллями" [11, с. 37]. Цей підхід покладений в основу Маастрихтських керівних принципів, які стосувались порушень економічних, соціальних і культурних прав (1997 р.) та були підготовлені з метою розвитку Лімбурзьких принципів здійснення Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1986 р.).

З теорії поділу прав на негативні та позитивні з її акцентом на принципово відмінні умови та способи реалізації різних видів прав походять і дискусії про їхню природу, які можуть мати цілком прикладне значення. Ідеться про розмежування "справжніх" прав, якими є громадянські та політичні права, та "штучних" – решта видів прав, зокрема, соціальні та економічні. Лише перші можуть мати універсальний та невідчужуваний характер. Проблема підсудності набутих прав є одним із наслідків таких дискусій. Натомість, підхід, який зв'язує кожне право з однаковими позитивно-негативними обов'язками держави, надає аргументи для обґрунтування системної єдності прав, їхньої рівноцінності та відповідальності держави. На думку К. Скотта, усі права є "органічно взаємозалежними", "нерозділними або нерозривними в тому сенсі, що одне право (основне право) виправдовує інше (похідне право)" [12, с. 779]. Саме таке сприйняття було відображено у Віденській декларації та Програмі дій, проголошеній на Світовій конференції з прав людини у Відні (1993 р.): усі права універсальні, неділимі, взаємозалежні та взаємопов'язані. Міжнародне співтовариство повинно ставитися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою. Хоча значення національної і регіональної специфіки та різних історичних, культурних і релігійних особливостей необхідно мати на увазі, держави, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем, несуть обов'язок заохочувати та захищати всі права людини та основні свободи [13].

Віденська декларація доповнила положення ст. 6 Декларації права на розвиток, ухваленої резолюцією

Генеральної Асамблеї ООН від 4.12.1986 р., згідно з якою всі права та свободи проголошувалися неподільними та взаємозалежними. У свою чергу, у 2006 р. у тексті Резолюції Генеральної Асамблеї ООН, присвяченій створенню Ради з прав людини, з'являється термін, відсутній у Віденській декларації, а саме те, що всі права є взаємодоповнювальними: "усі права людини мають універсальний, неділимий, взаємопов'язаний та взаємодоповнювальний характер та щодо всіх прав людини слід ставитись справедливо й однаково, з одних і тих самих позицій та з рівною увагою" [14]. Окрім того, інші міжнародно-правові документи, зокрема такі, як Конвенція про ліквідацію дискримінації щодо жінок (18.12.1979); Конвенція ООН про права дитини (20.11.1989); Конвенція ООН про захист прав усіх трудящих мігрантів та членів їх сімей (18.12.1990); Конвенція про права осіб з інвалідністю (13.12.2006) також використовуються для захисту соціальних прав як невід'ємного компонента єдиної системи. За своїм змістом вони спрямовані на недопущення дискримінації та стигматизації у різних сферах, орієнтують на рівний захист без принципового поділу прав на громадянські, політичні, соціальні, економічні. Тобто в документах, схвалених представниками абсолютної більшості країн світу, зафіксована згода у питаннях принципів. Така згода проявляє себе і в міжнародному правосудді.

Серед міжнародних судових установ особливо слід вказати Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), який активно просуває принцип зв'язаності всіх прав, підтримуючи Віденський консенсус. Тривалий час, Суд "дотримувався виваженої позиції, залишаючи державам провідну роль щодо визначення їхньої соціальної політики на підставі широкої свободи розсуду, та уникаючи розв'язання тих питань, які державами-учасниками Конвенції вважаються спірними" [15, с. 142]. Однак застосування доктрини живого інструменту з динамічним тлумаченням та обґрунтуванням соціального виміру конвенційних прав уможливили надання судового захисту правам, не передбаченим оригінальним текстом Європейської Конвенції з прав людини. Соціальні права обґрунтовуються та захищаються Судом насамперед на підставі таких положень Конвенції: право на охорону життя (§ 1 ст. 2), заборона катування (ст. 3), право на справедливий суд (ст. 6), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), заборона дискримінації (ст. 14, ст. 1 Протоколу 12), право власності (ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції), право на освіту (ст. 2 Протоколу 1).

Прецедентне право ЄСПЛ містить впливові доктринальні правові позиції та підходи до тлумачення прав згідно з принципом їх неподільності та взаємозалежності. Однак через принцип широкого ступеня розсуду щодо створення та реалізації соціальної політики і законодавства основні механізми захисту залишаються всередині держав. І саме на національному рівні (як доктринальному, так і правозастосовному) бракує єдності щодо принципів, досягнутої у міжнародному праві. Особливо це стосується положення про універсальність та неділимість прав, яке може ставитись під сумнів насамперед у контексті судового захисту. Класифікаційна схема з поколіннями прав, які поділяються на негативні та позитивні, є зручною для виправдання підходу, за якого весь арсенал належних судових засобів та процедур захисту індивідуальних прав може застосовуватись виключно до громадянських та політичних.

За такою логікою права другого покоління не мають характеру юридично обґрунтованих індивідуальних претензій, а виступають як право на легітимні очікування, які не передбачають судових гарантій та захисту. Замість прав по суті йдеться про позитивні обов'язки держави щодо виконання програмних завдань. Загалом традиційна критика підсудності соціальних прав обертається навколо доктрини політичного питання, яка включає положення про політичну, а не правову природу, порушення конфігурації демократичного врядування, зокрема, поділу влади; їх абстрактного та суперечливого характеру; економічних спроможностей держави, тобто безпосередньої залежності реалізації від наявних фінансових та інших ресурсів.

Конституційно-правова доктрина політичного питання як підстави для відмови в прийнятті скарг спирається на уявлення про те, що лише представницький орган уповноважений встановлювати права та обов'язки, а розгляд судом певного виду справ може порушувати баланс між різними гілками влади та основи демократії. Тобто суд не повинен перебирати на себе роль та повноваження інших державних органів. Соціальна політика держави не належить питань права, які мають бути предметом розгляду в суді. Соціальні права є позитивними, повністю залежать від наявних ресурсів. **Визначення змісту таких прав та їх узгодження має належати виключно до сфери компетенції законодавчих та урядових інституцій, а не суду. Міжнародні конвенційні положення щодо універсальності та неділимості всіх прав у такій аргументації до уваги не беруться.**

Розуміння соціальних прав як політичних програмних настанов відкриває можливості для фактично безмежної дискреції як законодавців, так і урядовців, які, по-перше, беруть участь у законопроектній діяльності, по-друге, створюють особливі режими правового регулювання через конкретизуюче законодавство. При монополії на перерозподіл ресурсів та за відсутності визнаних прав з кореспондуючими обов'язками основи сучасного конституціоналізму, зокрема, визнання людини як вищої соціальної цінності, її гідності, залишаються беззмістовними абстракціями, смислове наповнення яких залежить від одноосібних та ситуативних рішень владних інституцій [16, с. 84-85]. Натомість принципова єдність прав, яка зафіксована в міжнародно-правових актах, не є простою декларацією бажаного майбутнього. Міжнародні договори містять принципи, які мають визначати політику держав щодо здійснення своїх зобов'язань, зокрема, у сфері реалізації соціальних та економічних прав. Базовими принципами, які визначають зобов'язання держави, є прогресивна реалізація та недопущення регресу; використання максимально доступних ресурсів; здійснення мінімальних основних зобов'язань, які гарантують мінімальний рівень споживання, житло та початкову освіту; недискримінація та рівність; підзвітність; прозорість; участь людей у формуванні відповідної політики. Держава повинна поступово забезпечити досягнення конвенційних стандартів прав людини, використовуючи максимально доступні ресурси та не допускаючи сталого регресу. "Принцип максимально доступних ресурсів передбачає, що уряди повинні повністю використовувати наявні ресурси для досягнення цілей у сфері людських прав. Це не означає, що уряди повинні відмовитися від повсякденних завдань управління, щоб зосередитися виключно

на людських правах. Але це означає, що політика, яка спрямована на збереження та зміцнення людських прав має бути сформованою та повністю інтегрованою частиною ширших планів управління, а також має забезпечуватися виділенням потрібних ресурсів у першочерговому порядку. Принцип максимально доступних ресурсів поширюється на всі доступні уряду ресурси, зокрема, фінансові та економічні" [17, с. 354]. Політика недискримінації та рівності уможливорюється за умови підзвітної, прозорої діяльності публічних владних установ та використання засобів деліберативної демократії. Ці принципи становлять інструментарій м'якого права, але водночас є критеріями оцінки діяльності держави при звітуванні щодо імплементації положень юридично значущих документів. Міжнародні інституційні контрольні механізми моніторингу імплементації конвенційних зобов'язань передбачають насамперед заходи рекомендаційного характеру щодо впливу на внутрішню політику держав.

За результатами національних доповідей про виконання Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав надає рекомендації вжити конкретних заходів щодо розв'язання наявних проблем. Схожі інструменти наряду з квазісудовими процедурами застосовує Європейський комітет з соціальних прав щодо моніторингу дотримання положень Соціальної Хартії. Рекомендаційний характер висновків міжнародних контрольних інституцій, з одного боку, ставить під сумнів ефективність всієї системи міжнародно-правових гарантій соціальних прав, а з іншого, не виключає непрямого впливу на внутрішньодержавну правозастосовну практику, зокрема, судову. У спорах, пов'язаних з порушенням прав, суд може вимагати від держави обґрунтувати правові підстави своїх нормативних рішень та вибір конкретних засобів їх реалізації. При вирішенні справи суд має право безпосередньо застосовувати міжнародні договори, які є частиною національного законодавства, або непрямо через тлумачення положень законодавства згідно з принципами міжнародного права. Національні суди для ефективного захисту прав уповноважені застосовувати всю сучасну систему засобів верховенства права, яка спирається на праволюдну ідеологію, закладену в міжнародно-правових документах та розвинену наднаціональними судовими установами.

Праволюдна ідеологія виходить з того, що "справедливість та рівність є ключовими принципами універсальних прав людини, а будь-яка спроба їх порушити розглядається як посягання на людську гідність" [18, с. 139]. З гідністю як джерелом усіх прав пов'язані автономія особистості, повноправна соціальна участь та певний мінімум добробуту. Соціальні права за своїм призначенням орієнтовані на сприяння збільшення фактичній свободі та відносно автономному життєвому вибору, повноцінній соціальній інтеграції та комунікації. Функцією судочинства є захист суб'єктивних прав шляхом розгляду правових спорів. Належний захист прав перетворює формальне судочинство на правосуддя та об'єктивацію справедливості. Дієві гарантії судового захисту соціальних прав мають наслідком те, що соціальна справедливість представлена в практичному досвіді. Соціальна справедливість є одним із принципів сучасної соціально-правової держави. У свою чергу, соціально-правова держава є частиною суспільного договору в країнах, у яких вона конституційно визнана

та інституційно розвинена. Разом з іншими принципами, такими як верховенство права, формальна законність, солідарність, взаємна відповідальність індивіда та держави, соціальна справедливість становить морально-ціннісну та організаційно-правову основу функціонування та легітимності соціальної держави.

М. Савчин справедливо вказує на те, що "для належної реалізації соціальних прав необхідне додержання таких гарантій: а) розвинуте соціальне законодавство; б) наявність розвинутої мережі установ і закладів, що надають соціальні послуги; в) система соціального страхування; г) система надання соціальних допомог та здійснення соціальних виплат; д) високий рівень добробуту та доходів більшої частини населення, основу якої становить "середній клас"; е) наявність справедливої системи перерозподілу валового внутрішнього продукту через виважену фінансову політику та систему адресної соціальної допомоги" [19, с. 334]. Розвиток такої системи гарантій реалізації соціальних прав потребує балансу між нормотворчим політичним процесом, адмініструванням та контролем. Тому слушною є думка про те, що "наявність реальних засобів судового захисту може спонукати політичних акторів та бюрократію більш серйозно ставитися до прав у своїх планах" [20, с. 53]. Між політичними питаннями та питаннями права може проходити тонка межа і, балансуючи на ній, суд може надавати захист найбільш вразливим верствам населення, меншинам, права яких можуть бути неналежно гарантовані в законодавстві або порушуватись при їхній реалізації. Урядові інституції часто схильні надавати переваги "загальним", а не індивідуальним інтересам. Натомість суд повинен застосовувати весь наявний інструментарій для недопущення втрати сутнісного смислу людських прав.

З метою недопущення необґрунтованих владних втручань у сферу прав або їх обмеження суд, особливо у межах контролю конституційності, шукає розумну та справедливу рівновагу між приватними та публічними інтересами, оцінює легітимність цілей державних заходів та засобів, їх необхідність, законність та придатність. Для захисту соціальних прав органи конституційної юрисдикції та загальні суди можуть посилатися на конституційний принцип соціальної держави (Німеччина, Швеція), закріплений у її тексті перелік соціальних прав (Данія) або їх поєднання, що притаманне для країн Центральної та Східної Європи (Україна, Польща, Угорщина). В ідеальній конструкції парламентські та урядові структури формують якісне законодавство та інфраструктуру, а "суди спираються на принцип соціальної держави з метою досягти балансу між свободою особистості та просуванням соціальної справедливості" [21, с. 75]. У дійсності кореляція між позитивними зобов'язаннями держави та достатністю ресурсів виступає суттєвим чинником, який впливає на аргументацію суду щодо необхідності скасування чи обмеження соціальних гарантій. Водночас засадничі принципи соціальної держави, соціальна справедливість, зокрема, вимагають, щоб необхідність зменшення рівня захисту через несприятливе економічне та фінансове становище країни була виправданою. Це означає, що перерозподіл ресурсів в умовах кризи має бути обґрунтованим щодо пріоритетності завдань та цілей держави, чесним та справедливим.

ВИСНОВКИ. Наслідком міжнародно-правового консенсусу щодо універсальності, невідимості, взаємопо-

в'язаності та взаємодоповнюваності всіх прав було зрушення акцентів з дискусій про природу прав на типи корелятивних обов'язків держави, які орієнтовані на зміцнення гарантій соціальних прав. У межах класифікації прав на негативні та позитивні різні види прав мають сутнісні відмінності внаслідок свого походження та призначення, а тому держави мають неоднакові обов'язки щодо забезпечення гарантій різним видам прав. Натомість, в основу підходу, який пропонує трьохелементну класифікацію, покладена ідея органічної кореляції між людськими правами та обов'язками держави їх поважати, дотримуватися та забезпечувати їх здійснення незалежно від їх природи. Конвенційне розуміння принципової єдності всіх прав інтегрує проблематику соціальних прав до дискурсів людської гідності, автономії особистості та її свободи, які традиційні для громадянських та політичних. Міжнародно-правові принципи прогресивної реалізації з використанням максимально доступних ресурсів, здійснення мінімальних основних зобов'язань у межах недискримінаційної, підзвітної та прозорої політики разом з м'якими інструментами контролю залишають державам достатній простір свободи щодо вибору оптимальних способів, які уможливають користування соціальними правами. З консенсусу про єдність прав виводиться обґрунтування соціального виміру особистих прав, що дає додаткові підстави для захисту соціальних прав Європейським судом з прав людини. Визнання принципової єдності та рівної значущості прав переводить дискусію про підсудність (justiciability) соціальних прав з наявності чи відсутності достатніх підстав для судового захисту до належних та ефективних засобів розв'язання спорів. Дієвість національного судочинства як елементу системи гарантій залежить від спроможності забезпечити захист від знецінення соціальних прав, вихолощення їх сутнісного змісту з боку публічно владних нормативних рішень. Розумне врівноваження приватних та публічних інтересів згідно з принципом верховенства права та у зв'язку з взаємопов'язаними позитивними зобов'язаннями підтримує довіру до судової влади та до держави загалом. Особливості доктринальних підходів щодо захисту соціальних прав у національному судочинстві в умовах кризи соціальної держави визначають перспективи подальших конкретно правових наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Michael J. Dennis and David P. Stewart, *Justiciability of Economic, Social, and Cultural Rights: Should there be an International Complaints Mechanism to Adjudicate the Rights to Food, Water, Housing, and Health?* 2004. 98. AJIL 462–475.
2. Boyle K. *Economic and Social Rights Law: Incorporation, Justiciability and Principles of Adjudication*. Routledge, 2020.
3. Samuel Moyn. *Not Enough: Human Rights in an Unequal World*. 2018.
4. Malcolm Langford. *The Justiciability of Social Rights: from Practice to Theory. Social Rights Jurisprudence*. / M. Langford (eds). // *Emerging Trends in International and Comparative Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009, P. 3–45.
5. Marshall T.H. *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge : Cambridge University Press, 1950.
6. Gladstone D. *The welfare state and the state of welfare* / Ed. by D. Gladstone // *British social Welfare. Past, present and future*. Routledge, 1995. P. 6.
7. Karel Vašák, *A 30-Year Struggle: The Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights*. 1977. XXX UNESCO Courier 29.
8. Whelan Daniel J. *Indivisible human rights : a history*. Pennsylvania : University Pennsylvania Press, 2010.
9. Manfred Nowak. *Social rights in international law: categorization versus indivisibility* // *Research Handbook on International Law and Social Rights*; Ed. by Christina Binder, Jane A. Hofbauer, Flávia Piovesan and Amaya Úbeda de Torres. Edward Elgar Publishing, 2020. P. 2–18.
10. Shue H. *Basic Rights*. Princeton : Princeton University Press Princeton, 1980. P. 51.
11. Asbjørn Eide. *Realization of Social and Economic Rights and the Minimum Threshold Approach* // *Human Rights Law Journal*, 1989. Vol. 10. P. 37.
12. Craig Scott. *The Interdependence and Permeability of Human Rights Norms: Towards a Partial Fusion of the International Covenants on Human Rights* // *Osgoode Hall Law Journal*, 1989. Vol. 27. P. 779.
13. Віденська декларація та Програма дій // Всесвітня конф. з прав людини. ООН, Міжнар. док. від 25.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504 (дата звернення: 5.10.2022).
14. Human Rights Council : Resolution 60/251, UN GA on 15 March 2006. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf (дата звернення: 5.10.2022).
15. Eugenia López-Jacoiste. *Social rights in the case law of the European Court of Human Rights* // *Research Handbook on International Law and Social Rights*. Edward Elgar Publishing, 2020, P. 142.
16. Іншин М.І., Севрюков Д.Г. *Соціальне громадянство: історія та сучасність* : монографія. Київ : вид-во Людмила, 2020. С. 84–85.
17. Radhika Balakrishnan and James Heintz. *Economic policy and human rights* // *Research Handbook on Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights*. Edward Elgar Publishing, 2020. P. 354.
18. Guessous N. *Non-discrimination and Stigmatization* / H.A.M.J. ten Have, B. Gordijn (eds.). *Handbook of Global Bioethics*, 2014. P. 139.
19. Савчин М.В. *Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму* : монографія. Ужгород : PIK-У, 2018. С. 334.
20. King Jeff. *Judging social rights*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. P. 53.
21. Sandra Liebenberg. *The Protection of Economic and Social Rights in Domestic Legal Systems* / A. Eide, C. Krause and A. Rosas (eds) // *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook* (2nd Rev. Ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2001. P. 75.

References

1. Michael J. Dennis and David P. Stewart (2004), 'Justiciability of Economic, Social, and Cultural Rights: Should There be an International Complaints Mechanism to Adjudicate the Rights to Food, Water, Housing, and Health?' 98 AJIL 462–475 (in English).
2. Boyle, K. (2020). *Economic and Social Rights Law: Incorporation, Justiciability and Principles of Adjudication*. Routledge (in English).
3. Samuel Moyn (2018). *Not Enough: Human Rights in an Unequal World* (in English).
4. Malcolm Langford (2008). *The Justiciability of Social Rights: From Practice to Theory. Social Rights Jurisprudence. Emerging Trends in International and Comparative Law*, M. Langford (eds), Cambridge University Press, 3–45 (in English).
5. T.H. Marshall (1950) *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: Cambridge University Press. (in English).
6. Gladstone D (1995) *The welfare state and the state of welfare / British social Welfare. Past, present and future*. Ed. by D. Gladstone. Routledge, 6 (in English).
7. Karel Vašák (1977) "A 30-Year Struggle: The Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights" XXX UNESCO Courier, 29 (in English).
8. Whelan, Daniel J. *Indivisible human rights : a history* / Daniel J. Whelan. p. 209 (in English).
9. Manfred Nowak (2020) *Social rights in international law: categorization versus indivisibility/ Research Handbook on International Law and Social Rights* Edited by Christina Binder, Jane A. Hofbauer, Flávia Piovesan and Amaya Úbeda de Torres. Edward Elgar Publishing, 2–18 (in English).
10. H. Shue (1980) *Basic Rights*. Princeton University Press Princeton, 51 (in English).
11. Asbjørn Eide (1989) 'Realization of Social and Economic Rights and the Minimum Threshold Approach', 10 *Human Rights Law Journal*, 37 (in English).
12. Craig Scott (1989) 'The Interdependence and Permeability of Human Rights Norms: Towards a Partial Fusion of the International Covenants on Human Rights', 27 *Osgoode Hall Law Journal*, 779 (in English).
13. Віденська декларація та Програма дій. Всесвітня конференція з прав людини. ООН, Міжнародний документ від 25.06.1993 р. [The Vienna Declaration and Programme of Action. The World Conference on Human Rights, UN, International document dated 25.06.1993] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504 (data zvernennia: 5.10.2022), (in Ukrainian).
14. Human Rights Council : Resolution 60/251, UN GA on 15 March 2006 [Elektronnyi resurs]. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf (data zvernennia: 5.10.2022). (in English).

15. Eugenia López-Jacoiste (2020) Social rights in the case law of the European Court of Human Rights / Research Handbook on International Law and Social Rights, Edward Elgar Publishing, 142 (in English).

16. Inshyn M.I., Seviukov D.H. (2020) Sotsialne hromadianstvo: istoriia ta suchasnist [Social citizenship: history and modernity] : monohrafiia [monography]. Kyiv : Vydavnytstvo Liudmyla [Publisher Lyudmila], 84-85 (in Ukrainian)

17. Radhika Balakrishnan and James Heintz (2020) Economic policy and human rights / Research Handbook on Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights, Edward Elgar Publishing, 354 (in English).

18. N.Guessous (2014) Non-discrimination and Stigmatization / H.A.M.J. ten Have, B.Gordijn (eds.), Handbook of Global Bioethics, 139 (in English).

19. Savchyn M.V. (2018) Suchasni tendentsii konstytutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pliuralizmu: monohrafiia [Contemporary

trends of constitutionalism in the context of globalization and legal pluralism]. Uzhhorod: RIK-U, 334 (in Ukrainian).

20. King Jeff (2012) Judging social rights. Cambridge University Press, 53 (in English).

21. Sandra Liebenberg (2001) The Protection of Economic and Social Rights in Domestic Legal Systems in A.Eide, C.Krause and A.Rosas (eds) Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook (Second Revised Edition), Martinus Nijhoff Publishers, 75 (in English).

Received: 10.10.22

Revised: 13.10.22

Accepted: 31.10.22

D. Seviukov, Dr. Sc. (Law), Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL LEGAL GUARANTEES OF SOCIAL RIGHTS: ISSUES OF JUSTICIABILITY

The purpose of the article is to analyze doctrinal ideas about the nature of human rights, which promoted the idea of the principled unity of rights reflected in international legal provisions, that are strengthening the normative and institutional guarantees of judicial protection of social rights, as well as identifying problematic aspects of the justiciability of such rights is within the focus of the paper. The methodological basis of the research is the general scientific dialectical method of learning social phenomena in their interconnection and development. The formation of guarantees of social rights enshrined in international legal acts, the development of human rights ideology, legally expressed in the principle of the principle of unity of all rights, and judicial protection problematic are studied. It has been proved that the consequence of the international consensus that all human rights are universal, indivisible, interdependent, interrelated, and complementary was the shift of emphasis from discussions about the nature of rights to the types of correlative obligations of the state, aiming at strengthening the guarantees of social rights. It is noted that conventional understanding of the fundamentals of all rights integrates the issue of social rights into the discussions of human dignity, individual autonomy and freedom, which are traditional for civil and political rights. It is concluded that recognition of the principled unity and equal importance of rights transfers the discussion about justiciability of social rights from the presence or absence of sufficient grounds for judicial protection to proper and effective means of dispute resolution. It is stated that effectiveness of the national judiciary as an element of the system of guarantees depends on the ability to provide protection against the devaluation of social rights and the emasculation of their essential content by public regulatory decisions. It is also emphasized that judicious balancing of private and public interests in accordance with correlative positive obligations supports confidence in the judiciary in particular and the state in general.

Keywords: unity of rights, correlative duties, rule of law, social justice, balance of interests.